

1. Волинь

Волинь (давньорус. Волиньська земля, Словенська земля, Велика Волинь) — давньоруська історична область, історично-географічний край у басейні південних приток Прип'яті і верхів'ях Західного Бугу (його правих приток), у північно-західній частині сучасної (з 1991 р.) України. Розташована між Поділлям на півдні та Поліссям на півночі, Західним Бугом на заході і верхнім Тетеревом та верхів'ями Ужа на сході. Охоплює сучасні Волинську та Рівненську області, західну частину Житомирської та північну частину Тернопільської та Хмельницької областей. Площа — близько 70 000 км². У ширшому розумінні до Волині можна зарахувати південну частину Берестейської області Білорусі і східну частину Люблінського воєводства Польщі.

Назва «Волинь» як означення території вперше з'явилася у літописі 1077 року. Деякі історики вважають, що вона походить від міста «Велинь» або «Волинь», що розташовувалось більш як за 20 кілометрів на захід від нинішнього Володимира-Волинського. Схожа думка була і у відомого польського історика Яна Длугоша у текстах якого повідомляється, що назва регіону Волинь походить від назви однойменної фортеці, яка була розташована у місці впадіння річки Гучви у Західний Буг, а точніше у селі Грудек (теперішня назва Грудек-над-Бугом, біля міста Грубешова, зараз це територія Польщі).

Ряд етимологів вважають, що назва «Волинь» споріднена з назвою чеського містечка Волині (чеськ. Volyně), чи назви острова Волін (нім. Wollin) в Померанії. За версією О. О. Шахматова назва «Волинь» походить від німецьких слів *walhōs*, *Walhs*, *walah*, *walh*, *walch* зі значенням «чужий, кельт, представник романських народів», які згадуються ще в творах Цезаря, і споріднені назвам Вельс, гели, Галлія.

Не менше подібних слів знаходимо і в слов'янській етимології — воль (тварина), Вілія (притока Горині), «воло», «вол-

дир» — (горбкувата країна), «вол/вел/въл» («мокрый, вологий»; дослівно — «заболочений край»).

Волинь відзначається переважно рівнинним рельєфом, помірним кліматом, багатими водними ресурсами. Всі річки, за винятком Західного Буга, належать до басейну Дніпра. При цьому тільки Тетерів впадає безпосередньо у Дніпро — інші відносяться до правих приток Прип'яті. Волинь славиться своїми озерами, яких тут близько 700, ґрунти Волині переважно глинисті або піщані. Волинь відома своїми лісовими ресурсами з багатою фауною. Та найбільшим багатством Волині був і є працьовитий народ. Все це привертало увагу до Волині «шукачів скарбів».

Географічне розташування та клімат краю сприятливий для проживання та господарювання. За висотою своєї поверхні в краї виділяють північну частину, розташовану в межах Поліської низовини, та південну, розташовану на Волинській височині. Найвищими ділянками, що піднімаються понад 300 м, є Повчанська (до 361 м), та Подільська височина (372 м).

Багатством Волині також є озера (понад 700), найбільші з яких — Світязь, Пулемецьке, Турське, Лука, Нобель, Біле, Велике Почаївське та 200 річок (найбільші Горинь, Стир, Льва, Ствига, Прип'ять, Західний Буг; Луга, Стохід, Турія).

Клімат в краї помірно континентальний. Середня температура січня -4°C , липня $+17^{\circ}\text{C}$. У середньому за рік випадає 570–620 мм опадів.

Дещо з історії. Історія Волині, як і України взагалі, дуже складна, така вже видно у неї генетика. Не ображаючи зацікавлених, ми на давніх часах зупинимося коротше, залишивши більше місця для ХХ–ХХІ століття.

1.1. За княжих часів. У 7–9 століттях Волинь населяли східнослов'янські племена дулібів, бужан і волинян. У 9–10 ст. на Волині виникли вже міста Волинь, Буськ, Луцьк, Червен, Белз. З середини X століття Волинська земля увійшла

до складу Київської Русі, про що свідчить літописна звітка про реформи княгині Ольги та встановлення погостів по річці Лузі. Підкорення Деревлянської землі та Волині відкрило перед Києвом перспективи контролю важливих міжнародних торговельних шляхів — суходольного («Шлях із німців у хозари»), що пов'язував Волзьку Булгарію через Київ, Краків та Прагу з Регенсбургом та ринками збуту руських товарів в Баварському Подунав'ї та деревлянського й волинського відтинків шляху через Устилуг до Західного Бугу, що давало Києву можливість контролювати водний маршрут по Бугу, який відкривав вигоди прямої торгівлі з Балтикою. Про масштаби торгових операцій по Західному Бугу та Віслі свідчать масові знахідки торгових пломб в Дорогичині та його околицях. Вигідне розташування річки Луги на перетині торгових маршрутів привело до заснування на ній Володимира-Волинського.

У 981 р. великий князь київський Володимир Святославович приєднав забузькі (забозькі) Червенські гради і, заснувавши в 988 р. тезойменне місто Володимир (Волинський), віддав Волинську землю в уділ своєму синові Всеволоду. Від того часу тут сиділи сини київських князів.

Волинська земля продовжувала формуватися у другій половині 11 століття шляхом об'єднання територій Червенських gradів і Белзької землі. Відтак до них було приєднано Берестейську волость, згодом територію на схід від міст Дорогобуж, Острог та Вигошів.

1. Волинська хата і фрагмент мапи з родинного села Вербень

На Любецькому з'їзді 1097 р. Волинську землю було закріплено за князем Давидом Ігоровичем, але Витечівський з'їзд 1100 року позбавив його Волині, і деякий час нею володіли різні князі. В 1117 році Волинь перейшла до володінь Володимира Мономаха. За Ізяслава Мстиславовича до складу волинських земель ввійшла Погорина з містами Шумськом, Тихомлем та Гнійницею. За князя Романа Мстиславича в 1195 році до його князівства було приєднано Полонне і відтоді надовго східною межею Волині стала річка Случ.

На початку XII століття Волинська земля займала територію від Берестя на Західному Бугу до верхів'їв річки Серету на півдні. Її порубіжжя на заході становили міста Сутейськ і Червен, на сході — Дубровиця, Дорогобуж, Острог, Полонне, Кам'янець.

В 12 ст. одним із центрів консолідації Волинської землі стало місто Луцьк. Для протидії київським князям, які прагнули заволодіти Волинською землею, на сході її території почали інтенсивно будувати міста і фортеці. У першій половині 12 ст. значна частина волинських кордонів стабілізувалася і на території Волинської землі склалося Волинське або Володимирське князівство, яке в 1170–1205 рр. об'єднало навколо себе всі удільні князівства. У 1199 р., з приєднанням до нього Галицького князівства, утворилося Галицько-Волинське князівство.

Остаточо територія землі склалася у першій половині 13 століття. Західний рубіж Волинської землі (з Польщею) пролягав у межиріччі Західного Бугу й Вепра, а на початку

2. Князі Володимир Великий і Роман Мстиславич і княгиня Ольга.